

Judikatūras krājums

TIESAS SPRIEDUMS (otrā palāta)

2023. gada 8. jūnijā*

Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu – Kompleksie ceļojumi un saistīti ceļojumu pakalpojumi – Direktīva (ES) 2015/2302 – 12. panta 2.–4. punkts – Kompleksā ceļojuma līguma izbeigšana – Nenovēršami un ārkārtas apstākļi – Covid-19 pandēmija – Attiecīgā ceļotāja veikto maksājumu saistībā ar komplekso pakalpojumu atlīdzināšana – Atmaksāšana naudas summas veidā vai atlīdzināšana ar līdzvērtīgu summu kredīta (“vaučera”) veidā – Pienākums veikt atmaksāšanu šim ceļotājam ne vēlāk kā 14 dienu laikā pēc attiecīgā līguma izbeigšanas – Pagaidu atkāpe no šā pienākuma – Tāda lēmuma seku pielāgošana laikā, kurš pieņemts saskaņā ar valsts tiesībām un ar kuru tiek atcelts minētajam pienākumam pretrunā esošs valsts tiesiskais regulējums

Lietā C-407/21

par lūgumu sniegt prejudiciālu nolēmumu atbilstoši LESD 267. pantam, ko *Conseil d'État* (Francija) iesniegusi ar 2021. gada 1. jūlija lēmumu un kas Tiesā reģistrēts 2021. gada 2. jūlijā, tiesvedībā

Union fédérale des consommateurs – Que choisir (UFC – Que choisir),

Consommation, logement et cadre de vie (CLCV)

pret

Premier ministre,

Ministre de l'Économie, des Finances et de la Relance,

TIESA (otrā palāta)

šādā sastāvā: palātas priekšsēdētāja A. Prehala [A. Prechal] (referente), tiesneši M. L. Arasteja Saūna [M. L. Arastey Sahún], F. Biltšens [F. Biltgen], N. Vāls [N. Wahl] un J. Pasers [J. Passer],

ģenerālvokāte: L. Medina,

sekretārs: D. Dīterts [D. Dittert], nodaļas vadītājs,

ņemot vērā rakstveida procesu un 2022. gada 1. jūnija tiesas sēdi,

* Tiesvedības valoda – franču.

nemot vērā apsvērumus, ko snieguši:

- *Union fédérale des consommateurs – Que choisir (UFC – Que choisir)* un *Consommation, logement un cadre de vie (CLCV)* vārdā – *R. Froger* un *A. Londoño López*, advokāti,
- Francijas valdības vārdā – *A. Daniel* un *A. Ferrand*, pārstāvji,
- Beļģijas valdības vārdā – *S. Baeyens*, *P. Cottin* un *T. Willaert*, pārstāvji,
- Čehijas Republikas valdības vārdā – *S. Šindelková*, *M. Smolek* un *J. Vlácil*, pārstāvji,
- Dānijas valdības vārdā – *V. Pasternak Jørgensen* un *M. Søndahl Wolff*, pārstāves,
- Itālijas valdības vārdā – *G. Palmieri*, pārstāve, kurai palīdz *F. Severi* un *M. Cherubini*, *avvocati dello Stato*,
- Slovākijas valdības vārdā – *E. V. Drugda*, *S. Ondrášiková* un *B. Ricziová*, pārstāves,
- Eiropas Komisijas vārdā – *B.-R. Killmann*, *I. Rubene* un *C. Valero*, pārstāvji,

noklausījusies ģenerālvokātes secinājumus 2022. gada 15. septembra tiesas sēdē,
pasludina šo spriedumu.

Spriedums

- 1 Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu ir par to, kā interpretēt Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas (ES) 2015/2302 (2015. gada 25. novembris) par kompleksiem ceļojumiem un saistītiem ceļojumu pakalpojumiem, ar ko groza Regulu (EK) Nr. 2006/2004 un Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2011/83/ES un atceļ Padomes Direktīvu 90/314/EEK (OV 2015, L 326, 1. lpp.), 12. pantu.
- 2 Šis lūgums ir iesniegts *Union fédérale des consommateurs – Que choisir (UFC – Que choisir)* un *Consommation, logement et cadre de vie (CLCV)* tiesvedībā pret *Premier ministre* un *ministre de l'Économie, des Finances et de la Relance* [ekonomikas, finanšu un ekonomikas atveseļošanas ministrs] par prasību pilnvaru pārsniegšanas dēļ atcelt 2020. gada 25. marta Rikojumu Nr. 2020-315 par atsevišķu tūrisma ceļojumu un uzturēšanās līgumu atcelšanas nenovēršamu vai ārkārtas apstākļu vai nepārvaramas varas gadījumā finanšu nosacījumiem (2020. gada 26. marta *JORF*, teksts Nr. 35; turpmāk tekstā – “Rikojums Nr. 2020-315”).

Atbilstošās tiesību normas

Savienības tiesības

Direktīva 2015/2302

3 Atbilstoši Direktīvas 2015/2302 5., 31. un 46. apsvērumam:

“(5) [...] No līgumiem, kas attiecas uz kompleksiem ceļojumiem un saistītiem ceļojumu pakalpojumiem, izrietošo tiesību un pienākumu saskaņošana ir nepieciešama, lai šajā jomā izveidotu faktiski darbojošos iekšējo tirgu patērētājiem, pareizi līdzsvarojot augstu patērētāju aizsardzības līmeni un uzņēmumu konkurētspēju.

[..]

(31) Ceļotājiem vajadzētu būt arī iespējai jebkurā brīdī pirms kompleksā pakalpojuma sākuma izbeigt kompleksā ceļojuma līgumu, samaksājot pienācīgu un pamatojamu izbeigšanas maksu, kurā ir ņemti vērā gaidāmie izmaksu ietaupījumi un ienākumi no ceļojumu pakalpojumu alternatīvas izmantošanas. Viņiem vajadzētu būt arī tiesībām izbeigt kompleksā ceļojuma līgumu, nemaksājot nekādu izbeigšanas maksu, ja nenovēršami un ārkārtas apstākļi ievērojami ietekmēs kompleksā pakalpojuma izpildi. Tādi apstākļi var būt, piemēram, karadarbība, tādas citas nopietnas drošības problēmas kā terorisms, tādi ievērojami riski cilvēka veselībai kā nopietnas slimības uzliesmojums ceļojuma galamērķī vai dabas katastrofas, piemēram, plūdi, zemestrīces, vai tādi laikapstākļi, kuru dēļ nav iespējams droši nokļūt līdz galamērķim, kā par to puses vienojušās kompleksā ceļojuma līgumā.

[..]

(46) Būtu jāapstiprina, ka ceļotāji nevar atteikties no tiesībām, kas izriet no šīs direktīvas, un ka organizatori vai tirgotāji, kuri sekmē saistītus ceļojumu pakalpojumus, nevar izvairīties no saviem pienākumiem, apgalvojot, ka tie rīkojas tikai kā ceļojumu pakalpojumu sniedzēji, starpnieki vai jebkurā citā statusā.”

4 Šīs direktīvas 1. pantā ir noteikts:

“Šīs direktīvas mērķis ir veicināt iekšējā tirgus pienācīgu darbību un augsta un pēc iespējas vienāda patērētāju aizsardzības līmeņa sasniegšanu, tuvinot konkrētus dalībvalstu normatīvo un administratīvo aktu aspektus saistībā ar līgumiem starp ceļotājiem un tirgotājiem, kas attiecas uz kompleksiem ceļojumu pakalpojumiem un saistītiem ceļojumu pakalpojumiem.”

5 Šīs pašas direktīvas 3. pantā ir noteikts:

“Šajā direktīvā piemēro šādas definīcijas:

[..]

6. “ceļotājs” ir jebkura persona, kura vēlas noslēgt līgumu vai kurai ir tiesības ceļot, pamatojoties uz līgumu, kas noslēgts šīs direktīvas darbības jomas ietvaros;

[..]

8. “organizators” ir tirgotājs, kurš apvieno un pārdod vai piedāvā tirdzniecībā kompleksos pakalpojumus vai nu tieši vai ar cita tirgotāja starpniecību, vai kopā ar citu tirgotāju [..];

[..]

12. “nenovēršami un ārkārtas apstākļi” ir situācija, kura nepakļaujas tās līgumslēdzējas puses kontrolei, kas atsaucas uz šādu situāciju, un kuras sekas nebūtu bijis iespējams novērst pat tad, ja būtu veikti visi saprātīgi iespējamie pasākumi;

[..].”

6 Šīs pašas direktīvas 4. pantā “Saskaņošanas līmenis” ir paredzēts:

“Ja vien šajā direktīvā nav noteikts citādi, dalībvalstis savos valsts tiesību aktos nepatur spēkā vai neievieš noteikumus, kuri atšķiras no šajā direktīvā paredzētajiem noteikumiem, tostarp stingrākus vai mazāk stingrus noteikumus, kuri nodrošinātu ceļotājiem atšķirīgu aizsardzības līmeni.”

7 Direktīvas 2015/2302 12. pantā “Kompleksā ceļojuma līguma izbeigšana un atteikuma tiesības pirms kompleksā pakalpojuma sākuma” ir noteikts:

“1. Dalībvalstis nodrošina, ka ceļotājs jebkurā laikā pirms kompleksā pakalpojuma sākuma var izbeigt kompleksā ceļojuma līgumu. Ja ceļotājs izbeidz kompleksā ceļojuma līgumu saskaņā ar šo punktu, ceļotājam var prasīt maksāt atbilstošu un pamatojamu izbeigšanas maksu organizatoram.
[..]

2. Neatkarīgi no 1. punkta, ceļotājam ir tiesības izbeigt kompleksā ceļojuma līgumu pirms kompleksā pakalpojuma sākuma, nemaksājot nekādu izbeigšanas maksu, ja galamērķa vietā vai tās tiešā tuvumā ir izveidojušies nenovēršami un ārkārtēji apstākļi, kas būtiski ietekmē kompleksā pakalpojuma sniegšanu vai kas būtiski ietekmē pasažieru pārvadāšanu uz galamērķi. Ja kompleksā ceļojuma līgums tiek izbeigts saskaņā ar šo punktu, ceļotājam ir tiesības uz pilnīgu visu tādu maksājumu atmaksu, kas veikti par komplekso pakalpojumu, bet nav tiesību saņemt papildu kompensāciju.

3. Organizators var izbeigt kompleksā ceļojuma līgumu un pilnībā atmaksāt ceļotājam visus maksājumus, kas veikti par komplekso pakalpojumu, bet tam nav pienākuma maksāt papildu kompensāciju, ja:

[..]

b) organizators nespēj izpildīt līgumu nenovēršamu un ārkārtas apstākļu dēļ un bez nepamatotas kavēšanās paziņo ceļotājam par līguma izbeigšanu pirms kompleksā pakalpojuma sākuma.

4. Organizators atmaksā visu, kas prasīts saskaņā ar 2. un 3. punktu, vai – attiecībā uz 1. punktu – atlīdzina visus maksājumus, ko veicis ceļotājs vai kas veikti ceļotāja vārdā par komplekso pakalpojumu, atskaitot atbilstošu izbeigšanas maksu. Šādas atmaksāšanas vai atlīdzināšanas ceļotājam veic bez nepamatotas kavēšanās un jebkurā gadījumā ne vēlāk kā 14 dienu laikā pēc kompleksā ceļojuma līguma izbeigšanas.

[..]”

8 Šīs direktīvas 23. pantā “Direktīvas imperatīvais raksturs” ir noteikts:

“[..]

2. Ceļotāji nevar atteikties no tiesībām, ko viņiem piešķir valsts akti, ar kuriem transponē šo direktīvu.

3. Jebkurš līguma noteikums vai jebkurš ceļotāja paziņojums, kurš tieši vai netieši atceļ vai ierobežo tiesības, kas ceļotājam piešķirtas ar šo direktīvu, vai kura mērķis ir apiet šīs direktīvas piemērošanu, ceļotājam nav saistošs.”

Ieteikums (ES) 2020/648

9 Komisijas Ieteikuma (ES) 2020/648 (2020. gada 13. maijs) par vaučeriem, ko pasažieriem un ceļotājiem piedāvā kā alternatīvu atlīdzinājumam par atceltiem kompleksajiem ceļojumiem un transporta pakalpojumiem saistībā ar Covid-19 pandēmiju (OV 2020, L 151, 10. lpp.) 9., 13.–15., 21. un 22. apsvērumā ir noteikts:

“(9) [..] Direktīva [2015/2302] nosaka, ka tad, ja kompleksais ceļojums tiek atcelts “nenovēršamu un ārkārtēju apstākļu” dēļ, ceļotājiem ir tiesības bez nepamatotas kavēšanās un jebkurā gadījumā 14 dienu laikā pēc līguma izbeigšanas saņemt visu par komplekso ceļojumu veikto maksājumu pilnu atmaksu. Šajā sakarā organizators var piedāvāt ceļotājam atlīdzinājumu vaučera veidā. Tomēr šī iespēja neliedz ceļotājiem izmantot tiesības uz atlīdzinājumu naudā.

[..]

(13) Daudzskaitlīgie atcelšanas gadījumi, ko izraisīja Covid-19 pandēmija, ir radījuši tādu naudas plūsmas un ieņēmumu situāciju transporta un ceļojumu nozarē, kas nevar turpināties. Organizatoriem radušās likviditātes problēmas pastiprina arī tas, ka viņiem jāatmaksā ceļotājiem pilna kompleksā ceļojuma cena, lai gan pašiem organizatoriem ne vienmēr tiek laikus atlīdzināts par iepriekš samaksātiem pakalpojumiem, kas veido šādu ceļojumu. Tas faktiski var rezultēties netaisni sadalītā slogā starp tūrisma sistēmas operatoriem.

(14) Organizatoru vai pārvadātāju maksātnespējas gadījumā pastāv risks, ka daudzi ceļotāji un pasažieri vispār nesaņems nekādu atmaksu, jo viņu prasījumi organizatoriem un pārvadātājiem nav aizsargāti. Šāda problēma var rasties starp uzņēmumiem, ja organizatori kā atlīdzību par iepriekš samaksātiem pakalpojumiem saņem vaučeru no pārvadātājiem, kuri vēlāk kļūst maksātnespējīgi.

(15) Ja kā alternatīva atmaksāšanai naudā tiktu biežāk izmantoti vaučeri, tos daudz labprātāk pieņemtu arī pasažieri un ceļotāji. Tas palīdzētu mazināt pārvadātāju un organizatoru likviditātes problēmas un galu galā ļautu labāk aizsargāt pasažieru un ceļotāju intereses.

[..]

- (21) Attiecībā uz ceļojumu un transporta nozares operatoru iespējamām papildu likviditātes vajadzībām [Eiropas] Komisija, pamatojoties uz Līguma 107. panta 3. punkta b) apakšpunktu, 2020. gada 19. martā pieņēma Pagaidu regulējumu valsts atbalsta pasākumiem, ar ko atbalsta ekonomiku pašreizējā Covid-19 uzliesmojuma situācijā [..], lai novērstu nopietnus ekonomikas traucējumus dalībvalstīs. [..]
- (22) Pagaidu regulējums būtībā attiecas uz visām nozarēm un visiem uzņēmumiem, arī uz transporta un tūrisma uzņēmumiem, un tajā transports un tūrisms atzītas par visvairāk skartajām nozarēm. Šāda regulējuma mērķis ir novērst likviditātes trūkumu, ar ko saskaras uzņēmumi, paredzot, piemēram, tiešās dotācijas, nodokļu atvieglojumus, valsts garantijas aizdevumus un subsidētus publiskos aizdevumus. [..] Šajā sakarā dalībvalstis var lemt par atbalstu ceļojumu un transporta nozares operatoriem, lai nodrošinātu, ka Covid-19 pandēmijas izraisītie atlidzināšanas pieprasījumi tiek apmierināti, ar mērķi nodrošināt pasažieru un patērētāju tiesību aizsardzību un vienlīdzīgu attieksmi pret pasažieriem un ceļotājiem.”

10 Atbilstoši šā ieteikuma 1. punktam:

“Šis ieteikums attiecas uz vaučeriem, ko pārvadātāji vai organizatori var piedāvāt pasažieriem vai ceļotājiem kā alternatīvu atlidzināšanai naudā, ja pasažieri vai ceļotāji tam brīvprātīgi piekrīt, šādos apstākļos:

- a) ja pārvadātājs vai organizators ar Covid-19 pandēmiju saistītu iemeslu dēļ, sākot no 2020. gada 1. marta, veicis atcelšanu šādu noteikumu kontekstā:

[..]

- 5) Direktīvas (ES) 2015/2302 12. panta 3. un 4. punkts;

[..].”

Francijas tiesības

- 11 Rikojums Nr. 2020-315 tika pieņemts, pamatojoties uz pilnvarām, kas Francijas valdībai piešķirtas ar *loi n° 2020-290, du 23 mars 2020, d'urgence pour faire face à l'épidémie de COVID-19* (2020. gada 23. marta Ārkārtas likums rīcībai Covid-19 uzliesmojuma situācijā; 2020. gada 14. marta *JORF*, teksts Nr. 2), “lai risinātu Covid-19 epidēmijas izplatīšanās ekonomiskās, finansiālās un sociālās sekas un to pasākumu sekas, kas veikti, lai ierobežotu šo izplatīšanos un it īpaši lai novērstu un ierobežotu fizisko un juridisko personu, kuras veic saimniecisko darbību, kā arī apvienību darbības izbeigšanu, kā arī tās ietekmi uz nodarbinātību”.
- 12 Saskaņā ar Rikojuma Nr. 2020-315 1. panta II daļu, atkāpjoties no Francijas tiesību aktu noteikumiem, ar kuriem īsteno Direktīvas 2015/2302 12. panta 2. un 3. punktu, ja ceļojuma un uzturēšanās līgums tiek “izbeigts” laikposmā no 2020. gada 1. marta līdz 15. septembrim, organizators vai mazumtirgotājs tā vietā, lai atmaksātu visus maksājumus, kas veikti saskaņā ar “izbeigto līgumu”, var piedāvāt kredītu, kuru klients var izmantot ar noteiktiem nosacījumiem. Šajā 1. pantā ir paredzēti nosacījumi, saskaņā ar kuriem ceļotājam ir tiesības saņemt pilnu šo maksājumu atmaksu, ja šis kredīts netiek izmantots.

- 13 No iesniedzējtiesas nolēmuma izriet, ka šāds priekšlikums bija jāformulē ne vēlāk kā trīs mēnešu laikā pēc paziņojuma par attiecīgā līguma “izbeigšanu” un ka šis priekšlikums pēc tam bija spēkā 18 mēnešus. Tikai pēc šī 18 mēnešu termiņa beigām un gadījumā, ja attiecīgais klients nepiekrīt saņemt pakalpojumu, kurš ir identisks vai līdzvērtīgs pakalpojumam, kas tika paredzēts “izbeigtajā līgumā” un kas viņam tika piedāvāts, pārdevējam ir pienākums pilnā apmērā atlīdzināt saskaņā ar šo līgumu veiktos maksājumus.

Pamatlieta un prejudiciālie jautājumi

- 14 Prasītājas pamatlietā, kas ir divas patērētāju interešu aizstāvības apvienības, vērsās iesniedzējtiesā ar prasību atcelt Rikojumu Nr. 2020-315, apgalvojot, ka šī rikojuma tiesību normas ir pretrunā Direktīvas 2015/2302 12. pantam, kurā tostarp ir paredzētas attiecīgā ceļotāja tiesības gadījumā, ja kompleksais ceļojuma līgums tiek izbeigts “nenovēršamu un ārkārtēju apstākļu” dēļ, saņemt visu maksājumu, kas veikti par šo komplekso pakalpojumu, atmaksu vēlākais 14 dienas pēc šīs izbeigšanas, un apdraudot brīvu konkurenci vienotajā tirgū un ar šo direktīvu izvirzīto saskaņošanas mērķi.
- 15 Iesniedzējtiesa norāda, ka Rikojuma Nr. 2020-315 noteikumi tika pieņemti, lai nodrošinātu šajās tiesību normās minēto pakalpojumu sniedzēju naudas plūsmu un maksātspēju apstākļos, kad vairāk nekā 7000 Francijā reģistrētu ceļojumu un uzturēšanās pakalpojumu sniedzēju Covid-19 pandēmijas dēļ, kas vienlaikus skāra ne tikai Franciju un lielāko daļu Eiropas valstu, bet arī gandrīz visus kontinentus, kuriem bija jāsaskaras ar nepieredzēti apjomīgu pasūtīto pakalpojumu atcelšanu un gandrīz pilnīgu pasūtījumu trūkumu, atradās lielās grūtībās, un visu maksājumu, kas attiecās uz šādi atceltajiem pakalpojumiem, tūlītēja atmaksa, ņemot vērā šos apstākļus, varēja apdraudēt šo uzņēmēju pastāvēšanu un līdz ar to arī iespēju attiecīgajiem klientiem saņemt šo maksājumu atmaksu.
- 16 Turklāt šī tiesa precizē, ka Francijas operatoru izdoto vaučeru kopējā vērtība 2020. gada 15. septembrī, kad Rikojumu Nr. 2020-315 beidza piemērot, bija aptuveni 990 miljoni EUR, kas ir aptuveni 10 % no nozares apgrozījuma gadā normālos apstākļos.
- 17 Šajos apstākļos *Conseil d'État* (Valsts padome, Francija) nolēma apturēt tiesvedību un uzdot Tiesai šādus prejudiciālus jautājumus:

- “1) Vai [Direktīvas 2015/2302] 12. pants ir jāinterpretē tādējādi, ka līguma izbeigšanas gadījumā kompleksā ceļojuma organizatoram ir noteikts pienākums atlīdzināt naudā visus maksājumus, kas veikti par komplekso pakalpojumu, vai tādējādi, ka ar to ir atļauts veikt līdzvērtīgu atlīdzinājumu, it īpaši kredīta par summu, kas atbilst veiktā maksājuma apmēram, veidā?
- 2) Vai gadījumā, ja šie atlīdzinājumi ir jāsaprot kā atlīdzinājumi naudā, ar Covid-19 epidēmiju saistītā veselības krīze un tās sekas uz ceļojumu uzņēmumiem, kuri šīs krīzes dēļ ir cietuši ārkārtēju apgrozījuma samazināšanos, ko var novērtēt apmērā no 50 % līdz 80 %, un kuri atspoguļo 7 % no Francijas iekšzemes kopprodukta, un komplekso ceļojumu organizatoru gadījumā tie Francijā nodarbina 30 000 darbinieku ar apgrozījumu gandrīz 11 miljardu EUR apmērā, var pamatot, un, ja var, tad ar kādiem nosacījumiem un ierobežojumiem, īslaicīgu atkāpi no organizatoram noteiktā pienākuma atlīdzināt ceļotājam saistībā ar komplekso pakalpojumu veiktos maksājumus pilnā apmērā 14 dienu laikā pēc līguma izbeigšanas, kas paredzēts [Direktīvas 2015/2302] 12. panta 4. punktā?

- 3) Vai gadījumā, ja uz iepriekšējo jautājumu tiek atbildēts noliedzīgi, tikko atgādinātajos apstākļos ir iespējams pielāgot laikā sekas lēmumam, ar kuru atcelts iekšēja tiesību akta teksts, kas ir pretrunā [Direktīvas 2015/2302] 12. panta 4. punktam?”

Par pirmo jautājumu

- 18 Ar pirmo jautājumu iesniedzējtiesa būtībā vēlas noskaidrot, vai Direktīvas 2015/2302 12. panta 2. un 3. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka tad, ja pēc kompleksā ceļojuma līguma izbeigšanas šī ceļojuma organizatoram saskaņā ar šo tiesību normu ir pienākums atmaksāt attiecīgajam ceļotājam visus maksājumus, kas veikti saistībā ar šo komplekso pakalpojumu, šāda atmaksa nozīmē vienīgi šo maksājumu atmaksu naudas summas veidā vai gluži pretēji – pēc šī organizatora ieskatiem to var veikt arī kredīta par summu, kas atbilst veikto maksājumu apmēram, (proti, “vaučera”) veidā.
- 19 Jāatgādina, ka Direktīvas 2015/2302 12. panta 2. punktā attiecīgajam ceļotājam ir piešķirtas tiesības izbeigt kompleksā ceļojuma līgumu pirms kompleksā pakalpojuma sākuma, nemaksājot nekādu izbeigšanas maksu, ja galamērķa vietā vai tās tiešā tuvumā ir izveidojušies “nenovēršami un ārkārtēji apstākļi”, kas būtiski ietekmē kompleksā pakalpojuma sniegšanu vai kas būtiski ietekmē pasažieru pārvadāšanu uz šo galamērķi. Ja kompleksā ceļojuma līgums tiek izbeigts saskaņā ar šo 2. punktu, šim ceļotājam ir tiesības uz pilnīgu to maksājumu atmaksu, kas veikti par šo komplekso pakalpojumu.
- 20 Turklāt saskaņā ar šīs direktīvas 12. panta 3. punkta b) apakšpunktu, ja ceļojumu organizators nespēj izpildīt līgumu “nenovēršamu un ārkārtas apstākļu dēļ” un bez nepamatotas kavēšanās paziņo ceļotājam par līguma izbeigšanu pirms kompleksā pakalpojuma sākuma, viņš var izbeigt minēto līgumu un pilnībā atmaksāt šim ceļotājam visus par šo komplekso pakalpojumu veiktos maksājumus, bet viņam nav pienākuma maksāt papildu kompensāciju.
- 21 Turklāt minētās direktīvas 12. panta 4. punktā tostarp ir precizēts, ka atmaksāšanu vai atlīdzināšanu minētajam ceļotājam veic bez nepamatotas kavēšanās un jebkurā gadījumā ne vēlāk kā 14 dienas pēc kompleksā ceļojuma līguma izbeigšanas.
- 22 Šajā gadījumā iesniedzējtiesa pirmo jautājumu uzdod saistībā ar to, ka Francijas valdība ir pieņēmusi Rīkojumu Nr. 2020-315, kura 1. pantā ceļojumu organizatoriem attiecībā uz [līgumu] “izbeigšanu”, par kuru paziņots laikā no 2020. gada 1. marta līdz 15. septembrim, ir atļauts izpildīt savu atlīdzināšanas pienākumu, ne vēlāk kā 3 mēnešus pēc paziņojuma par attiecīgā kompleksā ceļojuma līguma “izbeigšanu” piedāvājot attiecīgajam ceļotājam vaučeru par summu, kas atbilst par šo komplekso pakalpojumu veikto maksājumu apmēram, un šāds piedāvājums ir spēkā 18 mēnešus.
- 23 Lai atbildētu uz jautājumu, vai šis priekšlikums var būt “atmaksāšana” Direktīvas 2015/2302 12. panta 2. un 3. punkta izpratnē, vispirms ir jānorāda, ka šajā direktīvā nav ietverta nekāda jēdziena “atmaksāšana” definīcija.
- 24 Turpinot – no pastāvīgās judikatūras izriet, ka tādu jēdzienu nozīme un tvērums, kuriem Savienības tiesībās nav sniegta nekāda definīcija, ir jānoskaidro saskaņā ar to ierasto nozīmi ikdienas valodā, ņemot vērā kontekstu, kādā tie tiek lietoti, un ar tiesisko regulējumu, kurā tie ietilpst, sasniedzamos mērķus (spriedums, 2021. gada 18. marts, *Kuoni Travel*, C-578/19, EU:C:2021:213, 37. punkts).

- 25 Atbilstoši tā ierastajai nozīmei ikdienas valodā jēdziens “atmaksāt” norāda uz to, ka personai tiek atdota naudas summa, kuru tā ir izmaksājusi vai avansā samaksājusi citai personai, un tādējādi tas nozīmē, ka pēdējā minētā persona šo summu atlīdzina pirmajai. Šāda nozīme turklāt nepārprotami izriet no Direktīvas 2015/2302 12. panta 2. un 3. punkta formulējuma kopumā, kurā ir precizēts, ka pilnīga atmaksa attiecas uz “maksājumiem [..], kas veikti” par komplekso pakalpojumu, tādējādi kļiedējot jebkādas šaubas par atmaksas priekšmetu, proti, ka tas attiecas uz naudas summu.
- 26 No tā izriet, ka jēdziens “atmaksāšana” Direktīvas 2015/2302 12. panta 2. un 3. punkta izpratnē ir jāsaprot kā par komplekso pakalpojumu veikto maksājumu atmaksa naudas summas veidā.
- 27 Šādu interpretāciju neatspēko Slovērijas valdības arguments par terminoloģisko atšķirību, kas attiecībā uz šo jēdzienu, it īpaši Direktīvas 2015/2302 12. panta 4. punkta vācu un angļu valodas versijās, pastāvot starp, no vienas puses, šīs direktīvas 12. panta 1. punktā paredzēto maksājumu atlīdzināšanu (angļu valodā – “reimbursement”, vācu valodā – “Rückzahlung”), un, no otras puses, to “atmaksāšanu” (angļu valodā – “refund”, vācu valodā – “Erstattung”), kas it īpaši ir paredzēta minētās direktīvas 12. panta 2. un 3. punktā, šai atlīdzināšanai – šīs valdības ieskatā – ietverot arī kompensāciju citā formā, kas nav naudas summa.
- 28 Šāds terminoloģijas nošķirums patiesi ne vien ir pilnībā saderīgs ar šo tiesību normu interpretāciju, kas paredz atlīdzinājumu naudas summas veidā, bet arī, pat pieņemot, ka tas būtu citādi, no Tiesas pastāvīgās judikatūras izriet, ka kādā no Savienības tiesību normas valodu versijām lietotais formulējums nevar būt vienīgais pamats šīs tiesību normas interpretācijai vai arī tam nevar piešķirt prioritāru nozīmi salīdzinājumā ar pārējo valodu versijām, jo gadījumā, ja Savienības tiesību akta dažādu valodu versijas atšķiras, attiecīgā norma ir jāinterpretē saistībā ar tā tiesiskā regulējuma vispārējo struktūru un mērķi, kurā tā ietilpst (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2020. gada 9. jūlijs, *Banca Transilvania*, C-81/19, EU:C:2020:532, 33. punkts un tajā minētā judikatūra).
- 29 Direktīvas 2015/2302 12. panta 2. un 3. punkta konteksts un šīs direktīvas mērķis tikai apstiprina šī sprieduma 26. punktā minēto gramatisko interpretāciju.
- 30 Proti, runājot, pirmkārt, par šīs tiesību normas kontekstu, tas, ka saskaņā ar šīs direktīvas 12. panta 4. punktu atmaksai ir jānotiek ne vēlāk kā 14 dienu laikā pēc attiecīgā kompleksā ceļojuma līguma izbeigšanas, norāda, ka šī atmaksa ir jāveic naudas summas veidā, jo šī termiņa mērķis ir nodrošināt, lai attiecīgais ceļotājs neilgi pēc šī līguma izbeigšanas varētu no jauna brīvi rīkoties ar summu, ko viņš ir samaksājis šīs kompleksā ceļojuma cenas apmaksai. Savukārt, ja minētajam ceļotājam būtu jāsamierinās tikai ar vaučeru vai citu vēlāku pakalpojumu, no kura viņš katrā ziņā varētu gūt labumu tikai pēc šī termiņa beigām, šāda termiņa noteikšana nebūtu lietderīga.
- 31 Turklāt, kā ģenerālvokāte būtībā ir norādījusi secinājumā 26. punktā, plašākais konteksts, kādā iekļaujas Direktīva 2015/2302, proti, ceļotāju tiesību un patērētāju aizsardzības joma, parāda, ka tad, kad Savienības likumdevējs konkrētā tiesību aktā, kas attiecas uz šo jomu, paredz iespēju aizstāt pienākumu samaksāt naudas summu ar cita veida pakalpojumu, piemēram, vaučeru piedāvājumu, šī iespēja ir skaidri paredzēta šajā leģislatīvajā aktā. Tas, ka Direktīvas 2015/2302 12. panta formulējumā nav nekādas atsauces uz šādu iespēju, tādējādi apstiprina, ka šis pants attiecas tikai uz atmaksu naudas summas veidā.

- 32 Otrkārt, attiecībā uz Direktīvas 2015/2302 mērķi no šīs direktīvas 1. panta, lasot to kopā ar tās 5. apsvērumu, izriet, ka šis mērķis ir veicināt iekšējā tirgus pienācīgu darbību un sasniegt augstu un pēc iespējas vienādu patērētāju aizsardzības līmeni (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2023. gada 12. janvāris, *FTI Touristik* (Kompleksais ceļojums uz Kanāriju salām), C-396/21, EU:C:2023:10, 29. punkts).
- 33 Minētās direktīvas 12. panta 2. un 3. punktā ceļotājiem piešķirtās tiesības uz atmaksu atbilst šim patērētāju tiesību aizsardzības mērķim, un līdz ar to ceļotāja interešu aizsardzību un līdz ar to šī mērķa sasniegšanu drīzāk var veicināt jēdziena “atmaksāšana” interpretācija šī 12. panta izpratnē, saskaņā ar kuru attiecīgajam ceļotājam ir tiesības uz to, lai par attiecīgo komplekso pakalpojumu veiktie maksājumi viņam tiktu atlīdzināti naudas summas veidā, kuru viņš varētu brīvi izmantot, nevis interpretācija, saskaņā ar kuru pietiktu ar to, ka attiecīgais organizators viņam piedāvā vaučeru vai cita veida atliktu kompensāciju.
- 34 Tas neskar ceļotāja, kas ir kompleksā ceļojuma līguma puse, iespēju tā vietā, lai saņemtu atmaksu naudas summas veidā, brīvprātīgi piekrist pieņemt vaučeru, ciktāl šāda iespēja neliedz ceļotājam tiesības uz šādu atmaksu, kā tas ir norādīts Ieteikuma 2020/648 9. apsvērumā.
- 35 Ņemot vērā iepriekš minētos apsvērumus, uz pirmo jautājumu ir jāatbild, ka Direktīvas 2015/2302 12. panta 2. un 3. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka tad, ja pēc kompleksā ceļojuma līguma izbeigšanas šī kompleksā pakalpojuma organizatoram saskaņā ar šo tiesību normu ir jāatmaksā attiecīgajam ceļotājam visi maksājumi, kas veikti saistībā ar minēto komplekso pakalpojumu, šāda atmaksāšana nozīmē vienīgi šo maksājumu atlīdzināšanu naudas summas veidā.

Par otro jautājumu

- 36 Ar otro jautājumu iesniedzējtiesa būtībā vaicā, vai Direktīvas 2015/2302 12. panta 2.–4. punkts ir jāinterpretē tādējādi, ka tie nepieļauj tādu valsts tiesisko regulējumu, saskaņā ar kuru komplekso ceļojumu organizatori globālās veselības krīzes kontekstā, kas ir šķērslis kompleksā ceļojuma līgumu izpildei, tiek uz laiku atbrīvoti no pienākuma atmaksāt attiecīgajiem ceļotājiem ne vēlāk kā 14 dienas pēc līguma izbeigšanas visus maksājumus, kas veikti saskaņā ar izbeigto līgumu, tostarp tad, ja šāda tiesiskā regulējuma mērķis ir izvairīties no tā, ka gaidāmo atmaksas pieprasījumu lielā skaita dēļ tiek ietekmēta šo ceļojumu organizatoru maksātspēja tādā mērā, ka tiek apdraudēta to pastāvēšana, un tādējādi saglabāt attiecīgās nozares dzīvotspēju.
- 37 Vispirms ir jānorāda, ka, ņemot vērā uz pirmo jautājumu sniegto atbildi, Direktīvas 2015/2302 12. panta 2. punktā un 3. punkta b) apakšpunktā komplekso ceļojumu organizatoriem ir noteikts pienākums pilnībā atmaksāt attiecīgajiem ceļotājiem naudas summas veidā visus maksājumus, kas veikti par attiecīgo kompleksā ceļojuma līgumu, ja šis ceļojuma līgums ir izbeigts tādu “nenovēršamu un ārkārtas apstākļu” dēļ, kuri būtiski ietekmē vai kavē minētā ceļojuma līguma izpildi.
- 38 Kā atgādināts šī sprieduma 22. punktā, ar Rīkojuma Nr. 2020-315 1. pantu ceļojumu organizatoriem attiecībā uz [līgumu] “izbeigšanām”, par kurām paziņots laikā no 2020. gada 1. marta līdz 15. septembrim, proti, laikposmā, kas sākas neilgi pirms Covid-19 pandēmijas uzliesmojuma un beidzās dažus mēnešus pēc tās, bija atļauts piedāvāt attiecīgajam ceļotājam – ne vēlāk kā 3 mēnešus pēc paziņojuma par attiecīgā kompleksā ceļojuma līguma “izbeigšanu” –

- vaučeru, nevis atmaksāt viņam naudas summas veidā maksājumus, kas veikti saskaņā ar šo ceļojuma līgumu, un šāda atmaksa kļuva obligāta tikai pēc vaučera 18 mēnešu derīguma termiņa beigām.
- 39 Tā kā otrā jautājuma mērķis būtībā ir ļaut iesniedzējtiesai izvērtēt šādas valsts tiesību normas saderību ar Direktīvas 2015/2302 12. panta 2. punktā un 3. punkta b) apakšpunktā paredzēto attiecīgā ceļojuma organizatora pilnīgas atmaksas pienākumu, šis jautājums tātad neizbēgami ir balstīts uz premisu, ka šajā gadījumā ir izpildīti šīs tiesību normas piemērošanas nosacījumi, it īpaši nosacījums par “nenovēršamu un ārkārtas apstākļu” iestāšanos.
- 40 Čehijas, Itālijas un Slovākijas valdības apgalvo, ka Direktīvas 2015/2302 12. panta 2. punkts un 3. punkta b) apakšpunkts nav piemērojams tādas pasaules mēroga veselības krīzes kontekstā, kādu ir izraisījusi Covid-19 pandēmija, jo šāds notikums neietilpstot jēdzienā “nenovēršami un ārkārtas apstākļi” šīs tiesību normas izpratnē. Līdz ar to līgumu izbeigšana šīs krīzes dēļ nevarot radīt tiesības uz maksājumu, kas veikti par izbeigtajiem kompleksajiem pakalpojumiem, pilnīgu atmaksu.
- 41 Līdz ar to, pirmām kārtām, ir jāpārbauda, vai tāda globāla veselības krīze kā Covid-19 pandēmija var ietilpt jēdzienā “nenovēršami un ārkārtas apstākļi” Direktīvas 2015/2302 12. panta 2. punkta un 3. punkta b) apakšpunkta izpratnē tādējādi, ka šī tiesību norma var tikt piemērota izbeigšanas gadījumiem, kas paredzēti tādā valsts tiesiskajā regulējumā kā Rikojuma Nr. 2020-315 1. pants.
- 42 Šajā ziņā ir jāatgādina, ka šis jēdziens Direktīvas 2015/2302 3. panta 12. punktā ir definēts kā “situācija, kura nepakļaujas tās līgumslēdzējas puses kontrolei, kas atsaucas uz šādu situāciju, un kuras sekas nebūtu bijis iespējams novērst pat tad, ja būtu veikti visi saprātīgi iespējamie pasākumi”.
- 43 Turklāt šīs direktīvas 31. apsvērumā ir precizēts, ka “tādi apstākļi var būt, piemēram, karadarbība, tādas citas nopietnas drošības problēmas kā terorisms, tādi ievērojami riski cilvēka veselībai kā nopietnas slimības uzliesmojums ceļojuma galamērķī vai dabas katastrofas, piemēram, plūdi, zemestrīces, vai tādi laikapstākļi, kuru dēļ nav iespējams droši nokļūt līdz galamērķim, kā par to puses vienojušās kompleksā ceļojuma līgumā”.
- 44 Turklāt, kā atgādināts šī sprieduma 19. punktā, no Direktīvas 2015/2302 12. panta 2. punkta izriet, ka “nenovēršami un ārkārtas apstākļi” var pamatot attiecīgā ceļotāja veiktu izbeigšanu – kas viņam sniedz tiesības uz visu summu, kas samaksāta par komplekso pakalpojumu, pilnīgu atmaksāšanu – tikai tad, ja tie ir izveidojušies “galamērķa vietā vai tās tiešā tuvumā” un ja tie “būtiski ietekmē kompleksā pakalpojuma sniegšanu vai [...] būtiski ietekmē pasažieru pārvadāšanu uz galamērķi”.
- 45 Lai gan kompleksa ceļojuma līguma izbeigšanas nolūkā konkrēta notikuma kvalificēšana par situāciju, kas ietilpst jēdzienā “nenovēršami un ārkārtas apstākļi” šīs direktīvas izpratnē, katrā ziņā ir atkarīga no konkrētiem lietas apstākļiem un it īpaši no konkrēti noligtajiem ceļojumu pakalpojumiem, kā arī no šī notikuma sekām paredzētajā galamērķa vietā, tomēr tāda globāla veselības krīze kā Covid-19 pandēmija pati par sevi ir uzskatāma par tādu, kas var ietilpt šajā jēdzienā.
- 46 Šāds notikums acīmredzami ir ārpus jebkādas kontroles un no tā sekām nevarētu izvairīties pat tad, ja tiktu veikti visi saprātīgi iespējamie pasākumi. Turklāt šis notikums atklāj, ka pastāv minētās direktīvas 31. apsvērumā minētie “ievērojamie riski cilvēka veselībai”.

- 47 Šajā ziņā nav nozīmes tam, ka, tāpat kā šīs pašas direktīvas 12. panta 2. punktā, šajā apsvērumā šis formulējums ir ilustrēts, kā piemēru izmantojot “nopietnas slimības uzliesmojum[u] ceļojuma galamērķī”, jo šāda precizējuma mērķis ir nevis ierobežot jēdziena “nenovēršami un ārkārtas apstākļi” tvērumu, attiecinot to tikai uz vietējiem notikumiem, bet gan parādīt, ka šiem apstākļiem katrā ziņā ir jāizpaužas it īpaši paredzētajā galamērķa vietā un tādējādi būtiski jāietekmē attiecīgā kompleksā pakalpojuma izpilde.
- 48 Šajā ziņā, kā secinājumu 58. punktā būtībā ir norādījusi arī ģenerālvokāte, lai gan nopietnas slimības izplatība attiecīgajā galamērķa vietā var ietilpt šajā jēdzienā, tā tam vēl jo vairāk ir jābūt attiecībā uz nopietnas slimības izplatību visā pasaulē, jo tās sekas skar arī šo vietu.
- 49 Turklāt tāda Direktīvas 2015/2302 12. panta 2. punkta un 3. punkta b) apakšpunkta interpretācija, saskaņā ar kuru šī tiesību norma būtu piemērojama tikai vietēja mēroga notikumiem, izslēdzot plašāka mēroga notikumus, būtu pretrunā, pirmkārt, tiesiskās drošības principa piemērošanai, jo, tā kā šajā direktīvā šajā ziņā nav paredzēti nekādi nošķiršanas kritēriji, šo divu notikumu kategoriju nošķiršana varētu būt neskaidra un mainīga, un tā rezultātā minētajā tiesību normā piešķirtās aizsardzības nodrošināšana galu galā tiktu padarīta par nedrošu.
- 50 Otrkārt, šāda interpretācija nebūtu saderīga ar Direktīvā 2015/2302 izvirzīto patērētāju aizsardzības mērķi. Proti, tas nozīmētu, ka ceļotājiem, kuri izbeidz savu kompleksā ceļojuma līgumu, atsaucoties uz lokāli ierobežotas slimības uzliesmojumu, nebūtu jāmaksā līguma laušanas maksa, savukārt ceļotājiem, kas uzteikuši šo līgumu pasaules mēroga slimības uzliesmojuma dēļ, būtu jāmaksā šādas izmaksas, un tādējādi attiecīgajiem ceļotājiem pasaules veselības krīzes iestāšanās gadījumā tiktu piešķirts zemāks aizsardzības līmenis nekā tad, ja notiktu kādas lokāli ierobežotas slimības uzliesmojums.
- 51 Ņemot vērā iepriekš minēto, ir jāuzskata, ka jēdziens “nenovēršami un ārkārtas apstākļi” Direktīvas 2015/2302 12. panta 2. punkta un 3. punkta b) apakšpunkta izpratnē var attiekties uz pasaules mēroga veselības krīzes uzliesmojumu, un tādējādi šo tiesību normu var piemērot kompleksā ceļojuma līgumu izbeigšanai, ja tā ir balstīta uz šāda notikuma izraisītajām sekām.
- 52 Otrām kārtām, Francijas valdība tomēr apgalvo, ka tāda situācija kā ar Covid-19 pandēmiju saistītā veselības krīze ir tāda mēroga, ka tā ir arī “nepārvaramas varas” gadījums, un tas ir jēdziens, kas var attiekties uz gadījumiem, kuru iezīmes pārsniegtu Direktīvas 2015/2302 12. panta 2. punkta un 3. punkta b) apakšpunkta pieņemšanas laikā aplūkotās situācijas. Šī valdība no tā secina, ka, pamatojoties uz to, attiecībā uz šādiem gadījumiem dalībvalstīm ir atļauts atkāpties no šīs tiesību normas.
- 53 Šajā ziņā, pirmkārt, jāatgādina, ka atbilstoši pastāvīgajai judikatūrai, tā kā nepārvaramas varas jēdzienam dažādās Savienības tiesību piemērošanas jomās nav vienāds saturs, tā nozīme ir jānosaka, pamatojoties uz atbilstošām tiesību normām, kuru ietvaros tam jādarbojas (spriedums, 2017. gada 25. janvāris, *Vilkas*, C-640/15, EU:C:2017:39, 54. punkts).
- 54 Kā atzīst pati Francijas valdība, jēdziens “nenovēršami un ārkārtas apstākļi” Direktīvas 2015/2302 12. panta 2. punkta un 3. punkta b) apakšpunkta izpratnē līdzinās jēdzienam “nepārvarama vara”, kāds tas ir definēts pastāvīgajā judikatūrā, proti, kā tāds, kas attiecas uz ārkārtējiem un neparedzamiem apstākļiem, kas nav saistīti ar personu, kas uz tiem atsaucas, un kuru sekas, neraugoties uz pienācīgu rūpību, nav bijis iespējams novērst (spriedums, 2010. gada

4. marts, Komisija/Itālija, C-297/08, EU:C:2010:115, 85. punkts). Tādējādi, lai gan šajā direktīvā nav nekādu atsauču uz nepārvaramu varu, ar šo “nenovēršamu un ārkārtas apstākļu” jēdzienu minētās direktīvas kontekstā ir konkretizēts jēdziens “nepārvarama vara”.
- 55 Otrkārt, kā secinājumu 55. punktā ir norādījusi arī ģenerālvokāte, Direktīvas 2015/2302 izstrādāšanas vēsture, it īpaši tās sagatavošanas darbi, apstiprina, ka ar jēdzienu “nenovēršami un ārkārtas apstākļi” ir aizstāts jēdziens “nepārvarama vara”, kas bija ietverts Padomes Direktīvā 90/314/EEK (1990. gada 13. jūnijs) par kompleksiem ceļojumiem, kompleksām brīvdienām un kompleksām ekskursijām (OV 1990, L 158, 59. lpp.), kura tika atcelta un aizstāta ar Direktīvu 2015/2302.
- 56 Līdz ar to jēdziens “nenovēršami un ārkārtas apstākļi” šīs direktīvas 12. panta 2. punkta un 3. punkta b) apakšpunkta izpratnē ir “nepārvaramas varas” jēdziena pilnīga īstenošana minētās direktīvas nolūkā.
- 57 Tādējādi dalībvalstīm, pamatojoties uz nepārvaramu varu un kaut vai īslaicīgi, komplekso ceļojumu organizatori nav jāatbrīvo no Direktīvas 2015/2302 12. panta 2.–4. punktā paredzētā atmaksāšanas pienākuma, jo nedz šajā tiesību normā, nedz kādā citā šīs direktīvas tiesību normā nav paredzēts izņēmums no šī pienākuma imperatīvā rakstura saistībā ar nepārvaramu varu (pēc analogijas skat. spriedumu, 2013. gada 26. septembris, *ÖBB-Personenverkehr*, C-509/11, EU:C:2013:613, 49. un 50. punkts).
- 58 No iepriekš minētā izriet, ka kompleksa ceļojuma līguma izbeigšanas gadījumā pēc globālās veselības krīzes uzliesmojuma attiecīgajiem ceļojumu organizatoriem ir pilnībā jāatmaksā attiecīgajiem ceļotājiem visi par komplekso pakalpojumu veiktie maksājumi atbilstoši šīs direktīvas 12. panta 4. punktā paredzētajiem nosacījumiem.
- 59 Trešām kārtām, attiecībā uz jautājumu, vai Direktīva 2015/2302 tādas globālās veselības krīzes kā Covid-19 pandēmija apstākļos tomēr neļauj dalībvalstīm atbrīvot komplekso ceļojumu organizatorus no šāda atmaksāšanas pienākuma, ir jānorāda, ka no šīs direktīvas 4. panta izriet, ka, ja vien nav noteikts citādi, minētās direktīvas mērķis ir pilnībā saskaņot paredzēto jomu, un tādējādi dalībvalstis nevar pieņemt tādus noteikumus, kas atšķiras no šajā pašā direktīvā paredzētajiem noteikumiem, tostarp stingrākus noteikumus, kuru mērķis ir nodrošināt atšķirīgu attiecīgo ceļotāju aizsardzības līmeni.
- 60 Turklāt no Direktīvas 2015/2302 23. panta 2. un 3. punkta izriet, ka tiesības, kas attiecīgajiem ceļotājiem piešķirtas saskaņā ar šo direktīvu, ir imperatīvas.
- 61 Taču, atbrīvojot ceļojumu organizatorus no viņu pienākuma atmaksāt attiecīgajiem ceļotājiem maksājumus, kas veikti par komplekso pakalpojumu, nozīmē, ka tiek samazināts no šīs direktīvas 12. panta 2.–4. punkta izrietošais šo ceļotāju aizsardzības līmenis un pārkāpts Direktīvas 2015/2302 4. pants.
- 62 Līdz ar to tāds valsts tiesiskais regulējums, ar kuru komplekso ceļojumu organizatori tiek atbrīvoti no Direktīvas 2015/2302 12. panta 2.–4. punktā paredzētā atmaksāšanas pienākuma, ir pretrunā šai tiesību normai.

- 63 Tomēr Slovērijas valdība apgalvo, ka Direktīvas 2015/2302 īstenošanas kontekstā dalībvalstis var atsaukties uz nepārvaramu varu, lai pieņemtu šādu tiesisko regulējumu, ja nelabvēlīgā situācija, kas saistīta ar tādu globālo veselības krīzi kā Covid-19 pandēmija, un it īpaši no tās izrietošās finansiālās sekas tūrisma nozarē tām liedz izpildīt savu pienākumu īstenot šo direktīvu.
- 64 Šajā ziņā vispirms ir jāuzsver, ka no šī sprieduma 62. punktā minētā konstatējuma izriet, ka šāds valsts tiesiskais regulējums var būt katras dalībvalsts, kurai adresēta Direktīva 2015/2302, pienākuma savā valsts tiesību sistēmā veikt visus vajadzīgos pasākumus, lai nodrošinātu direktīvas pilnīgu iedarbību atbilstoši tās mērķim, pārkāpums (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2022. gada 12. jūlijs, *Nord Stream 2*/Parlaments un Padome, C-348/20 P, EU:C:2022:548, 69. punkts).
- 65 Turklāt Tiesai ir nospriedusi, ka bažas par iekšējām grūtībām nevar pamatot to, ka dalībvalsts atturas pareizi piemērot Savienības tiesības (spriedums, 2009. gada 17. februāris, *Azelvandre*, C-552/07, EU:C:2009:96, 50. punkts un tajā minētā judikatūra).
- 66 Taisnība – no Tiesas judikatūras, kas pieņemta tiesvedībās sakarā ar pienākumu neizpildi atbilstoši LESD 258. pantam, izriet, ka, ja dalībvalsts nav izpildījusi savus pienākumus, kas izriet no Savienības tiesībām, nav izslēgts, ka saistībā ar šādu neatbilstību tā var atsaukties uz nepārvaramu varu.
- 67 Šajā ziņā saskaņā ar pastāvīgo judikatūru, kaut arī “nepārvaramas varas” jēdziens neprasa pilnīgu neiespējamību, tas tomēr prasa, lai attiecīgā neatbilstība būtu saistīta ar tādiem uz ārkārtējiem un neparedzamiem apstākļiem, kas nav saistīti ar personu, kas uz tiem atsaucas, un kuru sekas, neraugoties uz pienācīgu rūpību, nav bijis iespējams novērst (šajā nozīmē skat. spriedumus, 2001. gada 13. decembris, Komisija/Frāncija, C-1/00, EU:C:2001:687, 131. punkts un tajā minētā judikatūra, kā arī 2010. gada 4. marts, Komisija/Itālija, C-297/08, EU:C:2010:115, 85. punkts un tajā minētā judikatūra).
- 68 Pat pieņemot, ka šī judikatūra varētu tikt interpretēta tādējādi, ka tā dalībvalstīm savās valsts tiesās ļauj lietderīgi norādīt, ka valsts tiesiskā regulējuma neatbilstība direktīvas normām ir pamatota ar nepārvaramu varu, lai tādējādi panāktu, ka šo tiesisko regulējumu var turpināt piemērot nepieciešamajā laikposmā, ir jākonstatē, ka tāds valsts tiesiskais regulējums kā Rikojuma Nr. 2020-315 1. pants acīmredzami neatbilst nosacījumiem, kas reglamentē atsaukšanos uz nepārvaramu varu, kādi tie izriet no minētās judikatūras.
- 69 Šajā ziņā, pirmkārt, lai gan tāda mēroga veselības krīze kā Covid-19 pandēmija nav saistīta ar attiecīgo dalībvalsti un ir arī ārkārtēja un neparedzama, tāds valsts tiesiskais regulējums, ar kuru visi komplekso ceļojumu organizatori ir vispārīgi atbrīvoti no Direktīvas 2015/2302 12. panta 2.–4. punktā paredzētā atlīdzināšanas pienākuma attiecībā uz iepriekš noteiktā vairāku mēnešu laikposmā paziņotu līguma izbeigšanu, pēc savas būtības nevar tikt attaisnots ar ierobežojumiem, kas izriet no šāda notikuma, un tādējādi tas nevar atbilst nosacījumiem, kas reglamentē atsaukšanos uz nepārvaramu varu.
- 70 Faktiski novedot pie šī atmaksāšanas pienākuma vispārīgas pagaidu apturēšanas, šāda tiesiskā regulējuma piemērošana attiecas ne tikai uz gadījumiem, kuros šādi ierobežojumi, it īpaši finansiālie ierobežojumi, patiešām ir izpaudušies, bet attiecas uz visiem līgumiem, kas ir izbeigti atsauces laikposmā, neņemot vērā attiecīgo ceļojumu organizatoru konkrēto un individuālo finansiālo situāciju.

- 71 Otrkārt, no Tiesas rīcībā esošajiem lietas materiāliem neizriet, ka no finansiālajām sekām, kuras bija paredzēts novērst ar Rīkojuma Nr. 2020-315 1. panta noteikumu, nebūtu bijis iespējams izvairīties citādi kā vien pārkāpjot Direktīvas 2015/2302 12. panta 2.–4. punktu, it īpaši – attiecīgo ceļojumu organizatoru labā nosakot noteiktus valsts atbalsta pasākumus, kas varētu tikt atļauti saskaņā ar LESD 107. panta 2. punkta b) apakšpunktu – un, kā secinājumu 82.–84. punktā ir norādījusi ģenerālvokāte, tā ir iespēja, kuru ir izmantojušas citas dalībvalstis.
- 72 Šajā kontekstā, lai gan vairākas valdības ir uzstājušas, ka virknei dalībvalstu šādu valsts atbalsta pasākumu noteikšana būtu bijusi saistīta ar īpašām grūtībām, jo šādu pasākumu noteikšanas iespēja īstermiņā ir atkarīga tostarp no pastāvošajām kompleksu ceļojumu nozares organizācijas struktūrām, kā arī ar laiku, kas saskaņā ar to iekšējām procedūrām ir nepieciešams šādu pasākumu noteikšanai, šajā ziņā ir jāatgādina, ka saskaņā ar Tiesas pastāvīgo judikatūru dalībvalsts nevar atsaukties uz iekšējām grūtībām, lai pamatotu Savienības tiesībās paredzēto pienākumu neizpildi (spriedumi, 2013. gada 25. jūnijs, Komisija/Čehijas Republika, C-241/11, EU:C:2013:423, 48. punkts un tajā minētā judikatūra, un 2014. gada 6. novembris, Komisija/Beļģija, C-395/13, EU:C:2014:2347, 51. punkts).
- 73 Šajā kontekstā nevar piekrist arī Čehijas valdības izvirzītajam argumentam, saskaņā ar kuru risinājumam, kas izpaužas kā valsts atbalsta piešķiršana, būtu jābūt “pēdējam līdzeklim”. Šajā ziņā pietiek norādīt, ka Savienības tiesībās dalībvalstīm, ievērojot šajā ziņā paredzētos nosacījumus, ir ļauts paredzēt noteiktus valsts atbalsta veidus un it īpaši tos, kas var tikt uzskatīti par saderīgiem ar iekšējo tirgu saskaņā ar LESD 107. panta 2. punkta b) apakšpunktu, taču šīs tiesības tām neļauj nepildīt savu pienākumu savā tiesību sistēmā veikt visus vajadzīgos pasākumus, lai nodrošinātu direktīvas, šajā gadījumā – Direktīvas 2015/2302, pilnīgu iedarbību.
- 74 Tāpat jānorāda, ka dalībvalstīm bija arī iespēja ieviest pasākumus, kas ir paredzēti nevis tam, lai attiecīgajiem ceļotājiem uzliktu pienākumu akceptēt vaučerus tā vietā, lai atmaksāšana viņiem tiktu veikta naudas summas veidā, bet gan lai to veicinātu vai atvieglotu, un šādi risinājumi arī var mazināt attiecīgo ceļojumu organizatoru likviditātes problēmas, kā tas ir norādīts Ieteikumā 2020/648, it īpaši tā 15. apsvērumā.
- 75 Treškārt, kā secinājumu 80. punktā ir norādījusi arī ģenerālvokāte, tāds valsts tiesiskais regulējums kā Rīkojuma Nr. 2020-315 1. pants, ciktāl tajā ir paredzēts atbrīvot komplekso ceļojumu organizatorus no to atmaksāšanas pienākuma laikposmā, kas var sasniegt 21 mēnesi no brīža, kad paziņots par attiecīgā kompleksā ceļojuma līguma “izbeigšanu”, acīmredzami nav veidots tā, lai tā sekas ierobežotu, tās attiecinot uz laikposmu, kas nepieciešams, lai novērstu grūtības, ko radījis tāds notikums, uz kuru var attiekties nepārvarama vara.
- 76 Ņemot vērā visu iepriekš minēto, uz otro jautājumu ir jāatbild, ka Direktīvas 2015/2302 12. panta 2.–4. punkts kopsakarā ar šīs direktīvas 4. pantu ir jāinterpretē tādējādi, ka tie nepieļauj tādu valsts tiesisko regulējumu, saskaņā ar kuru komplekso ceļojumu organizatori saistībā ar globālas veselības krīzes izcelšanos, kura rada šķērslī kompleksā ceļojuma līgumu izpildei, uz laiku tiek atbrīvoti no viņu pienākuma ne vēlāk kā 14 dienas pēc līguma izbeigšanas atmaksāt attiecīgajiem ceļotājiem visus maksājumus, kas veikti saistībā ar izbeigto līgumu, tostarp tad, ja šāda tiesiskā regulējuma mērķis ir izvairīties no tā, ka lielā gaidāmo atmaksas pieprasījumu skaita dēļ šo ceļojumu rīkotāju maksātspēja tiek ietekmēta tādā mērā, ka tiek apdraudēta to pastāvēšana, un tādējādi saglabāt attiecīgās nozares dzīvotspēju.

Par trešo jautājumu

- 77 Ar trešo jautājumu iesniedzējtiesa būtībā vēlas noskaidrot, vai Savienības tiesības ir jāinterpretē tādējādi, ka tās ļauj valsts tiesai, kas izskata prasību atcelt valsts tiesisko regulējumu, kurš ir pretrunā Direktīvas 2015/2302 12. panta 2.–4. punktam, pielāgot sava lēmuma, ar kuru ir atcelts šis valsts tiesiskais regulējums, sekas laikā.
- 78 Jāatgādina, ka attiecīgās dalībvalsts iestādēm ir jāveic visi vispārīgie vai īpašie pasākumi, kas ir piemēroti, lai tās teritorijā nodrošinātu Savienības tiesību ievērošanu (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2007. gada 21. jūnijs, *Jonkman* u.c., no C-231/06 līdz C-233/06, EU:C:2007:373, 38. punkts).
- 79 Šajā ziņā no pastāvīgās judikatūras izriet, ka saskaņā ar LES 4. panta 3. punktā paredzēto lojālas sadarbības principu dalībvalstīm ir jānovērš Savienības tiesību pārkāpuma radītās prettiesiskās sekas, un šāds pienākums savas kompetences ietvaros ir katrai attiecīgās dalībvalsts iestādei, tostarp valsts tiesām, kurās ir celtas prasības par valsts tiesību aktu, kas veido šādu pārkāpumu (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2019. gada 29. jūlijs, *Inter-Environnement Wallonie* un *Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen*, C-411/17, EU:C:2019:622, 170. un 171. punkts, kā arī tajos minētā judikatūra).
- 80 No tā izriet, ka, ja valsts tiesā tiek celta prasība atcelt valsts tiesisko regulējumu, kuru tā uzskata par tādu, kas ir pretrunā Savienības tiesībām, tai saskaņā ar procesuālo kārtību, kas ir piemērojama šādām prasībām un kas ir paredzētas tās iekšējā tiesību sistēmā, kā arī ievērojot līdzvērtības un efektivitātes principus, šis tiesiskais regulējums ir jāatceļ.
- 81 Ir taisnība, ka Tiesa valsts tiesām izņēmuma apstākļos ir atzinusi iespēju pielāgot to nolēmumu par valsts tiesiskā regulējuma, kas atzīts par nesaderīgu ar Savienības tiesībām, atcelšanu sekas.
- 82 Tādējādi no Tiesas judikatūras izriet, ka valsts tiesa, ņemot vērā ar vides aizsardzību saistītus primārus apsvērumus vai saistībā ar nepieciešamību novērst reālus un nopietnus attiecīgās dalībvalsts elektroapgādes traucējumu draudus, izņēmuma kārtā un katrā atsevišķā gadījumā var tikt pilnvarota piemērot tādu valsts tiesību normu, kas tai dod tiesības saglabāt zināmas atcelta valsts tiesību akta sekas, ja vien ir ievēroti šajā judikatūrā precizētie nosacījumi (šajā nozīmē skat. spriedumu, 2019. gada 29. jūlijs, *Inter-Environnement Wallonie* un *Bond Beter Leefmilieu Vlaanderen*, C-411/17, EU:C:2019:622, 178. un 179. punkts).
- 83 Tomēr šajā gadījumā, pirmkārt, kā secinājumu 101. punktā ir norādījusi arī ģenerāladvokāte, lai cik smagas būtu smagas finansiālās sekas, ko komplekso ceļojumu nozarei radījusi Covid-19 pandēmija un uz kurām iesniedzējtiesa atsauca trešajā jautājumā, tomēr ir jākonstatē, ka šāds šajā nozarē darbojošos saimnieciskās darbības subjektu ekonomisko interešu apdraudējums nav salīdzināms ar primāriem apsvērumiem, kas saistīti ar vides aizsardzību vai attiecīgās dalībvalsts elektroenerģijas apgādi un kas aplūkoti lietā, kurā tika pasludināts 2012. gada 28. februāra spriedums *Inter-Environnement Wallonie un Terre wallonne* (C-41/11, EU:C:2012:103, 57. punkts).
- 84 Otrkārt, ir jāatzīmē, ka tiesas sēdē Francijas valdība norādīja, ka kaitējumam, kas attiecīgā gadījumā izrietētu no tā, ka iesniedzējtiesa atceltu Rikojumu Nr. 2020-315, būtu “ierobežota nozīme”. Tādējādi katrā ziņā nešķiet, ka pamatlietā aplūkotā valsts tiesiskā regulējuma atcelšanai būtu tik būtiskas nelabvēlīgas sekas komplekso ceļojumu nozarē, ka tā seku saglabāšana būtu nepieciešama, lai aizsargātu šīs nozares uzņēmēju finansiālās intereses.

- 85 Šādos apstākļos uz trešo jautājumu ir jāatbild, ka Savienības tiesības, it īpaši LES 4. panta 3. punktā paredzētais lojālas sadarbības princips, ir jāinterpretē tādējādi, ka tās neļauj valsts tiesai, kas izskata prasību atcelt valsts tiesisko regulējumu, kurš ir pretrunā Direktīvas 2015/2302 12. panta 2.–4. punktam, pielāgot sava lēmuma, ar kuru ir atcelts šis valsts tiesiskais regulējums, sekas laikā.

Par tiesāšanās izdevumiem

- 86 Attiecībā uz pamatlietas pusēm šī tiesvedība izriet no tiesvedības, kas notiek iesniedzējtiesā, tāpēc tā lemj par tiesāšanās izdevumiem. Izdevumi, kas radušies, iesniedzot apsvērumus Tiesai, un kas nav minēto pušu izdevumi, nav atlīdzināmi.

Ar šādu pamatojumu Tiesa (otrā palāta) nospriež:

- 1) **Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvas (ES) 2015/2302 (2015. gada 25. novembris) par kompleksiem ceļojumiem un saistītiem ceļojumu pakalpojumiem, ar ko groza Regulu (EK) Nr. 2006/2004 un Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvu 2011/83/ES un atceļ Padomes Direktīvu 90/314/EEK, 12. panta 2. un 3. punkts**

ir jāinterpretē tādējādi, ka

tad, ja pēc kompleksā ceļojuma līguma izbeigšanas šī kompleksā pakalpojuma organizatoram saskaņā ar šo tiesību normu ir jāatmaksā attiecīgajam ceļotājam visi maksājumi, kas veikti saistībā ar minēto komplekso pakalpojumu, šāda atmaksāšana nozīmē vienīgi šo maksājumu atlīdzināšanu naudas summas veidā.

- 2) **Direktīvas 2015/2302 12. panta 2.–4. punkts kopsakarā ar šīs direktīvas 4. pantu**

ir jāinterpretē tādējādi, ka

tie nepieļauj tādu valsts tiesisko regulējumu, saskaņā ar kuru komplekso ceļojumu organizatori saistībā ar globālas veselības krīzes izcelšanos, kura rada šķērsli kompleksā ceļojuma līgumu izpildei, uz laiku tiek atbrīvoti no viņu pienākuma ne vēlāk kā 14 dienas pēc līguma izbeigšanas atmaksāt attiecīgajiem ceļotājiem visus maksājumus, kas veikti saistībā ar izbeigto līgumu, tostarp tad, ja šāda tiesiskā regulējuma mērķis ir izvairīties no tā, ka lielā gaidāmo atmaksas pieprasījumu skaita dēļ šo ceļojumu rīkotāju maksāspēja tiek ietekmēta tādā mērā, ka tiek apdraudēta to pastāvēšana, un tādējādi saglabāt attiecīgās nozares dzīvotspēju.

- 3) **Savienības tiesības, it īpaši LES 4. panta 3. punktā paredzētais lojālas sadarbības princips,**

ir jāinterpretē tādējādi, ka

tās neļauj valsts tiesai, kas izskata prasību atcelt valsts tiesisko regulējumu, kurš ir pretrunā Direktīvas 2015/2302 12. panta 2.–4. punktam, pielāgot sava lēmuma, ar kuru ir atcelts šis valsts tiesiskais regulējums, sekas laikā.

[Paraksti]